मंथन

SHIVAJI COLLEGE HINGOLI

अखिल भारतीय तत्त्वज्ञान परिषद

२०१८

Lecturer
Shivaji College Hingoli
Ta's Dist Hingoli (MS.)

81

Scanned with OKEN Scanner

मंथन

:: संपादक मंडळ ::

डॉ. सुरेंद्र गायधने

डॉ.सुनील साळुंके

डॉ.सुनीता इंगळे

डॉ.प्रभाकर किर्तनकार

डॉ.अतुल महाजन

अखिल भारतीय तत्त्वज्ञान परिषद

२०१८

T.C

Assistant Professor
Shivaji College,Hingoli.
Tq.& Dist.Hingoli.(M.S.)

82

• मंथन - डॉ. सुरेंन्द्र गायधने (मुख्य संपादक)
Manthan-Dr.Surendra Gaidhane(Chief Editor)
• प्रथमावृत्ती - नोव्हेंबर,२०१८.
©अखिल भारतीय तत्त्वज्ञान परिषद
• प्रकाशक:व्यंकटराव मोरे
मैत्री प्रकाशन,
सिद्धेश्वर रोड, देशपांडे गल्ली,
लातूर-४१३५१२
मो. 9850740367/8329351614
• मुद्रणस्थळ : रुद्रायणी ऑफसेट, औरंगाबाद.
• पृष्ठ जुळणी : डॉ.संगीता मोरे
• पृष्ठ संख्या : 172
• स्वागत मूल्य : ₹.200/-
• ISBN:978-93-84810-43-6

संपादकीय

एक व्यक्ती करते ते म्हणजे चिंतन. अनेक व्यक्तींनी केलेल्या चिंतनाच्या विश्लेषण आणि संश्लेषणाची प्रक्रिया म्हणजे मंथन. मंथन म्हणजे एक प्रकारची सामुहिक चळवळ. तत्त्वज्ञानाला अशा चळवळीची आज अत्यंत गरज आहे. म्हणुन 'मंथन' हे शीर्षक!

भविष्यातील उत्कृष्ट कामगिरीसाठी आपल्या सुचना मोलाचे मार्गदर्शन करणार आहेत हे सांगणे न लगे.प्रस्तुत ग्रंथातील सर्व लेखकांचे मनस्वी आभार.

स्नेह आहेच. तो वृध्दिंगत व्हावा एवढीच अपेक्षा.

– संपादक मंडळ

SHIVAJI COLLEGE • HINGOLI •
Lecturer
College,Hingoli
Tq.& Dist.Hingoli (MS.)

17.व्यावहारिक मानसशास्त्रामध्ये 'योग' ची महत्ता
-डॉ. अतुल म. महाजन ...74
18.पुरूषार्थ हेच जीवनाचे मूलभूत मूल्य
- डॉ. दिलीप नामदेव नागरगोजे ...84
19.गुन्हा, शिक्षा आणि नैतिकता - प्रा. धनराज सुभाष हाडुळे
सौ.संगिता धनराज हाडुळे ...88
20.प्रशासनात नैतिक तत्वज्ञानाची ऊपयुक्तता
-चंद्रकांत प्रल्हाद सोनवणे ...99
21.महानुभाव तत्वज्ञान आणि त्याची प्रासंगिकता
-ताम्रध्वज खोब्रागडे, ...102
22.खरा धर्म -डॉ. सुनीता इंगळे ...105
23.आंबेडकरवाद: मानवी नैतिक मूल्यांचे सर्वश्रेष्ठ अधिष्ठान
-डॉ. यशोधरा हाडके ...109
24.एकत्र कुटुंब-नीतीमूल्ये व काळाची गरज -डॉ.सुनील गवरे ...119
25.जैनदर्शनाचा ज्ञानसिध्दांत -प्रा. गोदावरी भुसारे ...123
26.चार्वाकांचा ज्ञानसिध्दांत -डॉ.सुनंदा रामचंद्र भुसारे ...128
27.पत्रकारिता व्यवसाय आणि सामाजिक सद्य:स्थितीचा प्रभाव
-डॉ.बाजीराव पाटील ...132
28.उपयोजित नीतिशास्त्राची उपयोगिता -प्रा. स्मिता बैतुले ...137
29.तत्त्वज्ञानाच्या विकासात 'नाटक' एक प्रभावी माध्यम
-डॉ.वेदप्रकाश डोणगावकर(मठवाले) ...144
30.तत्त्वज्ञान नाही असे म्हणण्यात ही तत्त्वज्ञान आहे
-प्रा. मोनालिसा अ. खानोरकर ...151
31. तत्त्वज्ञानाची सार्वकालीन सार्थकता -डॉ.नवनाथ रासकर ...154
32.आद्य श्री गुरूग्रंथ साहेबांचे तत्वज्ञान - डॉ. गणेश बेळंबे ...158
33.महिला सशक्तिकरण और मानवाधिकार - डॉ. हर्षना सोनकुसरे ...164

T.C
Lecturer
Shivaji College,Hingoli
Ta.& Dist.Hingoli (MS.)

1.

The ancient Indian values: Their applicability in 21st century

-Vijay Srinath Kanchi

SHIVAJI COLLEGE HINGOLI

Abstract:

India was the land of great and unparalleled values that were enshrined in the ancient literature called purâNâs. They are probably the only unique literature in the world that looks at the universe as a system and the human life as a subsystem within the universe and base their axiology on this very view. While sacred texts of Semitic religions have homocentric view and consider all living beings as created in the interest of humans, puraNic view is holistic and they look upon the human life as only a rung in the ladder of spiritual ascension and place an obligation on humans toward other living beings. This paper examines various values that are exemplified in the purâNâs vis-à-vis the modern outlook that the present day human society follows. At the end, the paper tries to examine causes for the apathy and nonchalance toward them in the present day society.

Keywords:

PurâNâs, kâmyodaka, ishTâ pürTas, the three rNas.

1.Introduction:

Of the many sacred texts of *sanâTana dharma*, there are eighteen major purâNâs[1] whose authorship is attributed to sage Veda Vyasa who is considered the incarnation of VishNu, the

6.

चार्वाकांचा ज्ञानसिध्दांत

– डॉ.सुनंदा रामचंद्र भुसारे

चार्वाक दर्शन हे नास्तीक दर्शन म्हणून ओळखले जाते. कारण त्यांनी दाचे प्रामाण्य मानले नाही तसेच ते बंडखोर दर्शन म्हणूनही ओळखले जाते गरण कोणत्याच अमूर्त गोष्टी जसे की आत्मा, मन, ईश्वर ह्या कोणत्याच ोष्टी मानल्या नाहीत. जास्त प्रमाणात लौकीक जीवनाला महत्व देणारे व लौकीक जीवन नाकारणारे वैज्ञानिक दृष्टीकोन, भौतिकवादी दृष्टीकोन सणारे चार्वाक होत. चार्वाकांनी वास्तविक जीवनाला महत्त्व दिले आहे. ाठिकाणी त्यांचा ज्ञानसिध्दांताचा विचार करण्यात येणार आहे. मानवाला जे ान होते ते ज्ञान प्रत्यक्षाच्या सहाय्याने होते. प्रत्यक्ष हे एकमेव प्रमाण मानतात ाणि दुसरी प्रमाणे नाकारण्यावर त्यांचा जास्त भर आहे. सर्वात बलवान माण म्हणून प्रत्यक्षाचा उल्लेख करतात. मानवी ज्ञानासाठी प्रत्यक्ष हे बलवान माण कसे आहे हे सांगण्याचा प्रयत्न चार्वाकांनी केला आहे. आणि प्रत्यक्ष माणाच्या सहाय्याने सर्व गोष्टींचे ज्ञान होते हे सांगण्याचा आणि या ज्ञानाचा ानवी जीवनात कसा उपयोग होतो ते सांगण्याचा प्रयत्न करणार आहे.

प्रत्यक्ष हे एकमेव प्रमाण आहे असे चार्वाक म्हणतात. ज्ञानाच्या पलब्धीच्या दृष्टीने पाहता चार्वाक हे प्रत्यक्षवादी आहेत. त्यांनी इतर प्रमाण ाकारलेली आहेत. अनुमान, शब्द, उपमान ही प्रमाण त्यांनी नाकारलेली ाहेत. पंचज्ञानेंद्रिय व मन यांच्या सहाय्याने होणारे ज्ञान हेच ज्ञान विश्वसनीय ाधन मानले आहे. डोळे, कान, नाक, जीभ, त्वचा व मन यांच्या सहाय्याने णारे ज्ञान हे खरे होय. जे दिसते, ऐकू येते, जाणवते तेच ज्ञान होय. ार्वाकांनी जास्त भर हा लौकीक जीवनावर दिला आहे. त्यांना पारलौकीक ोवन मान्य नव्हते. स्वर्ग, नरक, पाप–पूण्य, कर्म–कर्मफलसिध्दांत, पूर्वजन्म, र्नजन्म ह्या कोणत्याच गोष्टी त्यांना मान्य नव्हत्या. म्हणून व्यक्ती जे जीवन

T. C.
Lecturer
Shivaji College,Hingoli
Ta.& Dist.Hingoli (MS.)

आज जगतो तेच जीवन खरे होय. विश्वाची निर्मिती करणारा कोणताही ईश्वर मानायची गरज नाही. चार्वाक हे अस्सल अनुभववादी विचारवंत दिसून येतात. त्यांचा जास्त भर हा प्रत्यक्षावर आहे. वास्तविक जीवन जगत असताना ज्या गोष्टींचा अनुभव येतो तेच झालेले ज्ञान हे खरे होय. जे इंद्रियांना निर्दोष रितीने दिसते व प्रतीत होते, त्याची सत्यता कोणालाही अमान्य करता येत नाही. प्रत्यक्ष प्रमाणावर आधारीत चार्वाकांचा सत्ताशास्त्रीय सिध्दांत आढळून येतो. चार्वाकांनी जे ज्ञान होते त्या ज्ञानाचा मूळ आधार हे प्रत्यक्ष होय आणि याच्या सहाय्याने आपल्याला पुढच्या घटनेचे ज्ञान होते. बाकीची सर्व प्रमाण ही प्रत्यक्षावर अवलंबून आहेत, म्हणून सर्वात श्रेष्ठ व बलवान प्रमाण म्हणून त्यांनी प्रत्यक्ष हे प्रमाण मानले आहे.

सर्व गोष्टींचे ज्ञान हे प्रत्यक्षाचा सहाय्याने होते, असे पण म्हणता येतं. बऱ्याच वेळेला अनुमान / तर्क करावाच लागतो. अशावेळी त्यांनी व्यावहारीक अनुमानाला महत्व दिले आहे.

अनुमान प्रमाण अमान्य : माहिती असलेल्या गोष्टींकडून माहीत नसलेल्या गोष्टींचे ज्ञान होणे म्हणजे अनुमान होय. अनु म्हणजे अनुसरणारे व मान म्हणजे अनुमान होय. अनु म्हणजे अनुसरणारे व मान म्हणजे मागाहून येणारे जे प्रत्यक्षाच्या मागाहून येते ते अनुमान होय. अनुमानाचे दोन प्रकार पडतात.

1)विगमन :– विशिष्टाकडून सामान्याकडे जाणारी अनुमान प्रक्रिया म्हणजे विगमन होय. एक दोघांच्या बाबतीत खरे असते ते सर्वांच्या बाबतीत खरे असते. या ठिकाणी आशयाला महत्व दिले जाते तसेच वस्तुस्थितीला महत्व दिले जाते. यावरून सर्वसामान्य निर्णय दिला जातो.

जसे की, रामा हुशार आहे.

श्याम हुशार आहे.

म्हणूनः सर्व विद्यार्थी हुशार आहेत.

या ठिकाणी काढलेला निष्कर्ष हा संभाव्य स्वरूपाचा असतो. काढलेला निष्कर्ष हा खरा ठरेलच का हे सांगता येत नाही. म्हणून विगमनात्मक अनुमान चार्वाकांनी नाकारले आहे.

2)निगमन : सर्वांकडून एकाकडे जाणारी विचार प्रक्रिया म्हणजे निगमन होय. जे सर्वांच्या बाबतीत खरे असते ते एकाच्या बाबतीत खरे असते. याठिकाणी आकारीकतेला महत्व दिले जाते. काढलेला निष्कर्ष हा निश्चित

SHIVAJI COLLEGE • HINGOLI •

स्वरूपाचा असतो, पण निष्कर्षामध्ये नाविन्य आढळून येत नाही.

उदा : सर्व फुले सुगंधीत असतात.
गुलाब हे फुल आहे.
म्हणून: गुलाब हे सुगंधीत आहे.

याठिकाणी जो निष्कर्ष काढलेला आहे त्या निष्कर्षामध्ये नाविन्यपणा आढळून येत नाही. तसेच नवीन माहिती मिळालेली नाही कारण मूळ वि‍धानातच निष्कर्ष दडलेला असतो, म्हणून चार्वाकांचे मते निगमन प्रमाण का मानायचे?

चार्वाकांनी विगमन व निगमन ही दोन्ही प्रमाण नाकारले आहे. कारण विगमनातील निष्कर्ष खरा ठरेलच हे सांगता येत नाही. तसेच निगमनातील निष्कर्षात नवीन काहीच माहिती मिळत नाही. म्हणून त्यांना अनुमान प्रमाण नाकारले, पण शेवटी प्रत्येक गोष्टींचे ज्ञान हे प्रत्यक्षाच्या सहाय्याने होईलच हे सांगता येत नाही. बऱ्याच वेळेला अनुमान करावा लागतो. अषावेळी त्यांनी व्यावहारीक लोकमत अनुमानाला महत्व दिले. व्यावहारीक अनुमानाला सुशिक्षित चार्वाकांनी मान्यता दिली आहे.

लोकप्रसिध्द अनुमान : व्यावहारीक स्वरूपाचा अनुमान त्यांना मान्य होता. स्वर्ग, परलोक, पुर्नजन्म या गोष्टी त्यांना नाकारायच्या होत्या म्हणून त्यांनी अनुमान नाकारले आणि सर्वसामान्य व्यक्ती ज्या प्रकारचा अनुमान करतात त्याला लोकप्रसिध्द अनुमान म्हटले आहे. व्यवहार सुकर व यशस्वी रितीने चालवण्याठी प्रत्यक्षनिष्ठ अशा करावयाच्या अनुमानाला चार्वाक लोकप्रसिध्द अनुमान म्हणतात. लोकप्रसिध्द अनुमान जीवन व्यवहार सुरळीतपणे व यशस्वीपणे चालवण्यासाठी चार्वाक मान्य करतात. पण अनुमानाचा उपयोग स्वर्ग–नरक, परलोक, शाश्वत आत्मा, पाप–पुण्य, कर्म पुनर्जन्म यांचे समर्थन करता कामा नये.

शब्दप्रमाण नाकरतात :ज्ञानाचे तिसरे प्रमाण शब्दप्रमाण आहे. पण शब्द प्रमाणालासुध्दा चार्वाक नाकरतात. कारण वेद, श्रुती, स्मृती, ईश्वर या शब्द प्रमाणाला ते विरोध करतात. कारण लोकांचा या गोष्टींवर लवकर विश्वास बसतो. चार्वाकांचा दृष्टीकोन व भुमिका ही बुध्दीवादी आहे. बुध्दीनिष्ठ आहेत. ते वेद, श्रुति, यज्ञ, ब्राहण्य वर्चस्वाला विरोध करतात. चार्वाक हे चिकित्सक व साक्षेपी विचार करून सत्यासत्य ठरवणारे होते. वेदकर्ते ऋषी हे स्वतःच्या

स्वार्थासाठी, उपजिवीकेसाठी, चैनीसाठी त्यांनी त्यांचे शब्दप्रमाणे तयार व भोळ्या भावड्या लोकांची फसवणूक केली. वेद व शब्दप्रमाण हे अज्ञ अंधश्रध्दाळू व गरीब लोकांच्या शोषणाचे प्रभावी साधन बनले.

अनुमान प्रमाण हे प्रत्यक्षावर अवलंबून आहे. शब्दप्रमाण हे प्रत्यक्ष अवलंबून आहे. म्हणून सर्वात बलवान प्रमाण हे प्रत्यक्ष हे प्रमाण चार्वा मान्य केले आहे. सर्व प्रमाणाचा आधार हा प्रत्यक्ष प्रमाण आहे. लौ जीवनाला महत्व देत चार्वाकांनी प्रत्यक्षावर जास्त भर दिलेला आहे व इ प्रमाण नाकारलेली आहे.

चार्वाक हे वैज्ञानिक दृष्टीकोनाचे आहेत. इ.स.पूर्व काळातील ए दर्शनकार वैज्ञानिक दष्टीकोनाचा असतो आणि आज समाजामध्ये वैज्ञा कालखंडामध्ये लोक ईश्वर, आत्मा, पाप–पुण्य, या गोष्टींकडे झुकताना दि तर या लोकांना लौकीक जीवनाचा अर्थ समजून सांगणारा जीवन हे प्रत्यक्ष कसे अवलंबून आहे हे मार्ग दाखवणारा इ.स.पूर्व काळातील दर्शन आ समाजामध्ये किती उपयुक्त ठरते हे दिसून येते. चार्वाकांच्या विचारावर आ समाजातील व्यक्तीला चालण्याची गरज आहे. वेद, यज्ञ, होम–हवन गोष्टींकडे झुकण्याची अजिबात गरज नाही, कारण पंडित लोकांनी त्य उपजिविका करण्यासाठी मांडलेले एक थोतांड आहे.

सारांशरूपाने असे म्हणता येईल की, चार्वाक दर्शनकरांनी प्रत्य एकमेव प्रमाण मानले आहे व इतर प्रमाण नाकारली आहे. सुशिक्षित चार्वा लोकप्रसिध्द अनुमान मान्य केले आहे. चार्वाकांना अमूर्त गोष्टी व पारलौ गोष्टी अमान्य होत्या. म्हणून त्यांनी इतर प्रमाणे अमान्य केली आहेत अ लौकीक जीवन जगण्यासाठी सर्वात श्रेष्ठ असे प्रमाण प्रत्यक्ष हे एव बलवान प्रमाण मान्य करतात. हा त्यांचा दष्टीकोन आज काळाची ग निर्माण करणार आहे. या दृष्टीकोनाची आज समाजाला गरज आहे.

संदर्भ ग्रंथ :

1 ग.ना.जोशी –भारतीय तत्वज्ञानाचा बृहद इतिहास खंड–1.
2 श्रीनिवास दिक्षीत – भारतीय तत्वज्ञान
3 वेदप्रकाश डोणगावकर – भारतीय ज्ञानमीमांसा
4 अद्वायानंद गळतगे– विज्ञानाच्या दृष्टीकोनातून चार्वाकवाद

Lecturer
College,Hingoli
SHIVAJI COLLEGE HINGOLI

Scanned with OKEN Scanner